

מען טאָר נישט פֿיפֿן אָדער ציילן מענטשן אָבער ס'איז גוט צו האָבן אַ ביסעלע זאַלץ אין קעשענע

Man får inte vissla eller räkna människor men gärna ha lite salt i fickan

Gemensamma traditioner i skilda kulturer

Ett utbyte av folklor mellan olika kulturer är en vanlig företeelse hos alla folk. Enligt en judisk etnograf har judarna dock inte tagit till sig sedvänjor och trosföreställningar från andra källor än Talmud och Toran. Men dessa har i sin tur spillt över på omgivande kulturer. Jag betvivlar dock rimligheten i teorin om en sådan envägskommunikation. Hur som helst vet vi att bruk av skyddande amuletter eller ritualer i vissa situationer i många fall är något gemensamt i de mest skilda samhällen.

Var gränsen går mellan *emune*, *minhag* och *ayngley-benish* – det vill säga religiös tro, sedvänja och vidskepelse, är snarast en fråga om betraktarens eget öga. I dagens judiska värld bevaras äldre seder och traditioner främst i harediska och chassidiska kretsar. Nedan följer en rad exempel, som någon läsare kanske känner igen från sina egna familjetraditioner.

Nisht eyns, nisht tsvey... Inte en, inte två...

I ashkenazisk folklor eller etnografi finns det en mängd exempel på beteenden, som sägs skydda mot allehanda faror. Det gäller att om möjligt lura Dödsängeln, Malekhamoves. Ett sådant trick kan vara att inte räkna människor genom att säga just "inte" före siffran.

Att ge namn till barn efter redan avlidna släktingar eller byta namn vid svår sjukdom är ett annat sätt.

Tugga på en tråd när man "blir sydd på"

"Mir zoln nit farneyen dem seykh" – "Vi ska inte sy ihop förståndet" är ett uttryck, som används då man syr på ett klädesplagg, som någon annan bär och denne ska då tugga på en tråd. Kanske kommer det från bruket att sy svepningen på liket. Men tuggar du så lever du...

Med höger fot och vänster hand

När man lämnar huset ska det vara med höger fot först över tröskeln, men om någon vidrör en gravsten ska det vara med vänster hand och inte tvärtom.

Spotta – på gott och ont

Som bekant gjorde Jesus en blind man seende genom att spotta i hans ögon. Det är väl troligt att Jesus Nasaréen, som han kallas på jiddisch, som den jude han var hade de föreställningar om salivens helande kraft, som rådde där och då.

Än idag vittnas det om mödrar, som spottar i ögonen på skrikande barn för att lugna dem. En polsk väninna till mig berättar att man kan bota en vagel i ögat med saliv. En säkerhetsåtgärd är också att spotta tre gånger vid goda eller dåliga händelser. Tfu, tfu, tfu!

En örfil vid första menstruationen

Samma väninna upplevde också att bli örfilad av sin mor när hon fått sin första menstruation. Även detta är en ashkenazisk tradition. Kanske ska det visa att det är slut på barndomen eller att rodnaden ska symbolisera flödan-
de av blodet.

Metall skyddar dig under resan

Det är bra att ha på sig något av metall som skydd för allehanda faror. En säkerhetsnål duger bra.

Inga knivar på bordet vid bönen efter sabbatsmåltiden

Kniven symboliserar våld och har ingen plats vid ett sådant tillfälle.

Afikomen, tehilim och nyckel vid sängen

När kvinnan ska föda underlättas proceduren om hon har afikomen och en nyckel bredvid bädden. Finns det dessutom några psalmer ur Psaltaren upphängda på väggen är barnet skyddat från första början i den känsliga och riskabla perioden fram till *bris* eller namngivning.

Der beyzer oyg – det onda ögat – eyn-hore

En annan bekant berättar att han strax efter kriget blev hembjuden till en ungersk-judisk familj, där frun just fått barn. Till sin förvåning såg han ingenstans den nyfödde. Det visade sig att den lille låg i en korg under bordet, som täcktes av en duk. Barnet hade visserligen ett rött band men skulle skyddas från blickar, som kunde vara onda.

"A yid fayft nit"

Ett av demonernas språk är visslingen så "en jude visslar inte".

Nysningar

"Tsu lange mazldike yorn" eller "Zay gezunt" – "För många lyckliga år" eller "För hälsan" är lämpliga fraser till någon som har nyst. Man ska också dra i örat tre gånger. Näsan är tydligen en förbindelseväg både till det goda och det onda. Det är ett plus att nysa under bönen men illa om man talar om en död. Då är det absolut ett måste att dra sig i örat. Bakgrunden kan vara att Dödsängeln hämtar sitt offer genom att föra in sin kniv genom näsan och då gäller det att stänga vägen dit på detta sätt.

En nyckel i challebrödet

Att baka in en nyckel eller göra en nyckelformat bröd för konsumtion den första sabbaten efter Pesach ger lycka och *parnose*, förtjänst, till hemmet.

En fågel på fönsterblecket

"Feygele, feygele, breng mir gute psures", "Fågel lilla, bringa mig goda nyheter" är bra att säga när en fågel sätter sig utanför fönstret.

Zalts in keshene – salt i fickan

Att ha lite salt i fickan är ett utmärkt sätt att skydda sig mot diverse obehagligheter. Man kan också strö salt i varje hörn av lägenheten för att ge den ett gott skydd.

Nisht vayzn, nisht vayzn! Visa inte! Visa inte!

Man får inte under ett samtal visa på sin egen kropp var en annan person har sin sjukdom. Risken är uppenbar att man, *kholile*, Gud förbjude, kan överföra denna till sig själv.